

О. О. Бернадин, Г. П. Дика, Р. К. Остапчук

Збараж

ЗБАРАЖ – місто Тернопільської області, райцентр. Знаходиться серед гір Медобори на обох берегах р. Гнізна (притока Серету, бас. Дністра), за 22 км від Тернополя. Площа 7,1 км². Насел. 13 053 особи (2001, складає 94,9 % до 1989), переважно українці. Залізнична станція на лінії Тернопіль–Шепетівка. Пobl. проходить автомагістраль Одеса–Брест. За однією з версій назва міста походить від слова «збір» – тут руські князі збирали воїнів, ідучи на рать (автор «Повісті минулих літ» називав його Збираж), за ін. – від праслов'ян. слів «бара» (болото, заболочена місцевість) або «братъ» (місце борців). Вперше згадується під 1211 у Галицько-Волин. літописі. Від 14 ст. – під владою Польщі. Від серед. 15 ст. власники З. – предки укр. князів. роду Несвізьких із Волині, які називали себе князями Збаразькими. 1589 у місті налічувалося 284 будинки, проживало 1420 осіб. Наприкінці 16 – на поч. 17 ст. на горі, на лівому березі Гнізни, збудовано замок. 1474 і 1598 місто відбивало напади татар. Від 1636 належало Я. Вишневецькому. Під час Визв. війни під проводом Б. Хмельницького 1648, 1649, 1651 і 1655 місто і фортецю штурмували козац. загони. У боях під З. 1649 загинув корсун. наказ. полковник С. Мрозовицький (Нестор Морозенко), був тяжко поранений І. Богун. Врятувало обложених наближення польс. війська на чолі з королем Яном II Казимиром (див. Зборів). 1707 тут побував Петро I. Після 1-го поділу Польщі 1772 місто увійшло до складу Австрії (від 1869 – Австро-Угорщина). 1797 цісар Франц II підтвердив герб міста. 1810–15 З. згідно з Шенбрун. трактатом – у межах кордонів Росії. Від 1867 – повіт. центр. У 2-й пол. 19 ст. тут було 1615 будинків, проживало 7048 (1912 – 8394) осіб. На поч. 20 ст. діяли цегел., ливар., пивовар., 2 лікero-горілчані заводи; 2 парові та 2 водяні млини, миловарня, золотил. майстерня, друкарня. 1906 від Тернополя до З. прокладено залізницю. 1920–39 – у межах кордонів Польщі, від 1939 – УРСР. Від 22 червня 1941 до березня 1944 – під нім.-фашист. окупацією. До серед. 1950-х рр. діяло підпілля ОУН–УПА. 1973 З. оголошено містом-заповідником, 1994 Збараж. замок – істор.-архіт. заповідником (див. [«Замки Тернопілля» Національний заповідник](#)). Гол. підприємства: завод продтоварів, ТОВи «Збаражцукор», «Інтер», ЗАТ «Хлібозавод», ВАТ «Квантор», СП «Тарний комбінат». У З. – 3 заг.-осв. школи, школа-інтернат, ПТУ, 4 дитсадки; муз. школа, 2 б-ки; лікарня; ДЮСШ; відділ. 6-ти банків. Виходить г. «Народне слово». На тер. З. виявлено мезоліт. стоянку (8 тис. р. до н. е.), поселення трипіл., черняхів., Лука-Райковец. культур, могильник 8–9 ст. Пам'ятки архітектури: синагога (1537), Спасо-Преображен. церква (1600, збудована на місці

монастиря св. Онуфрія, нині – парафіял. церква с. Залужжя), костел і монастир отців бернардинців (1627), Успен. (1755) та Воскресен. (1764) церкви. У 1990-х рр. споруджено церкву апостолів Петра і Павла, у 2000-х рр. – Покрови Пресвятої Богородиці. Реліг. громади: 2 – УПЦ КП, УГКЦ, РКЦ, євангелістів християн-баптистів, свідків Єгови, адвентистів сьомого дня. Серед видат. уродженців – хірург-онколог, дійс. чл. НТШ [Б. Білинський](#), фахівець у галузі залізнич. будівництва [К. Зіпсер](#), економіст *Г. Прощарук*; польс. літературознавець, політ. діяч *В. Фельдман*, громад. діяч [А. Батюк](#), польс. громад.-політ. діячі брати [І. Дашинський](#) та Ф. Дашинський, літературознавець, громад.-культур. діяч В. Жила; діяч ОУН-УПА [Д. Клячківський](#); реліг. діячі [Г. Кінах](#) та *І. Прашко*; художниця [О. Куца-Ковалишин](#); актор, співак, режисер *Я. Стадник*, скрипаль, диригент, композитор [Р.-В. Бородієвич](#); тенісист, спорт. діяч *Р. Ракочий*. Встановлено пам'ятники Б. Хмельницькому, І. Франку, погруддя Д. Клячківського, пам'ятний знак А. Міцкевичу, мемор. комплекс рад. воїнам, які загинули під час 2-ї світової війни, мемор. дошки на честь виступу І. Франка 1895 на вічі та його перебування в місті, полковнику Нестору Морозенку, до 125-річчя «Просвіти», фундаторам Укр. нар. дому І. та В. Телев'якам, на честь перебування в місті С. Петлюри.

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Малевич А. П. Збараж: Істор.-краєзнав. нарис. Л., 1984;
2. Мицик Ю. А. Облога Збаража (1649 р.): відоме й невідоме // УІЖ. 2008. № 5.

Бібліографічний опис:

Збараж / О. О. Бернадин, Г. П. Дика, Р. К. Остапчук// Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2010. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-16478>. – Останнє поновлення : 2023.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).